

Tieslietu ministres Ineses Lībiņas-Egneres uzruna, atklājot Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 9. starptautisko zinātnisko konferenci "Brīvības robežu pārskatīšana, dzīvojot apdraudējumu apstākļos" 2023.gada 9.novembrī

Labrīt!

Ļoti cienījamā Osipovas kundze!

Cienījamā dekānes kundze! Visi klātesošie, konferences viesi!

Es tiešām esmu pateicīga iespēju Jūs šodien uzrunāt!

Latvijas konstitucionālās vērtības veido Latvijas valstiskumu, mūsu konstitucionālo identitāti. Likuma vara, valsts valoda, kultūra, teritoriālā integritāte, cilvēka cieņa un visas Satversmē un cilvēktiesību dokumentos nostiprinātās cilvēktiesības – tās ir mūsu pamatvērtības. Pamatvērtības, kuras nepārtraukti tiek izaicinātas ar arvien jauniem sarežģījumiem gan nacionālajā, gan globālajā līmenī.

Krievijas agresijas karš Ukrainā un ar šo agresiju saistītais hibrīdkarš pret Latvijas valstiskumu ir klātesošs, tas liek meklēt jaunus risinājumus arī tiesību zinātnē, kā veicināt mūsu sabiedrības noturību pret hibrīddraudiem. Pašaizsargājošās demokrātijas principa iedzīvināšana ir aktualizējusi jautājumu par to, kā samērot personas brīvības neizskaramo kodolu ar Latvijas valsts drošību stiprinošiem pasākumiem. Drošība un cilvēktiesības – tās nav un tās nevar būt konkurējošas vērtības, kas viena otru izslēdz. Tām ir jāatrodas līdzsvarā. Taču arī līdz šim atrastais līdzsvars nav konstants, bet gan ļoti mainīgs, jo to ietekmē arvien jauni ārējie izaicinājumi.

Tik tiešām šā brīža ģeopolitiskā situācija ir ietekmējusi tiesībspolitiku, kurā regulāri jāpārskata līdzsvars starp personas brīvībām un sabiedrības kopīgajām interesēm. Tas ir patiess izaicinājums likumdevējam, izpildvarai un tiesu varai. Šis līdzsvars meklējams samērīgumā, proti, valsts drošības pasākumiem ir jābūt samērīgiem ar draudiem, ko valsts cenšas novērst. Turklāt ir būtiski, lai valsts nodrošinātu caurspīdīgumu tajos drošības jautājumos, kas var skart privātumu, tādējādi veicinot sabiedrības uzticēšanos savai valstij. Tikpat svarīga ir arī skaidra izpratne par ikkatra atbildību, un komunikācija, lai sabiedrība izprot drošības pasākumu nepieciešamību un to patieso mērķi.

Šī komunikācija izpaužas ne tikai ar ziņu raidījumiem un publikācijām, bet arī ar konkrētu tiesībspolitikas prioritāšu pārskatīšanu, atbildības līmeņa paaugstināšanu par valsts drošības apdraudējumu un tās konsekvētu piemērošanu arī tiesas nolēmumos. Tāpēc neatverama ir neatkarīga un spēcīga tiesu vara, kas pārrauga šo līdzsvaru un nodrošina, ka no vienas puses valsts drošības vārdā netiek ļaunprātīgi ierobežotas pamattiesības, bet no otras puses – ka personas pamattiesību aizskārums netiek vērtēts atrauti no valsts drošības apdraudējuma un citu personu drošības apdraudējuma konteksta.

Raugoties no starptautiskās perspektīvas, mēs dzīvojam laikmetā, kad starptautisko organizāciju spējas novērst cilvēktiesību pārkāpumus ir būtisku izaicinājumu priekšā. Latvijas interesēs ir stiprināt starptautisko tiesiskumu. Tāpēc Latvijas prezidentūras Eiropas Padomes Ministru komitejā ietvaros viena no svarīgākajām prioritātēm ir demokrātijas un tiesiskuma stiprināšana. Mums ir jāpanāk taisnība un jānovērš nesodāmība starptautiskajā un nacionālajā līmenī, lai aizsargātu mūsu kopējās vērtības – cilvēktiesības, demokrātiju un tiesiskumu. Tāpēc mēs arvien atbalstīsim Ukrainu mūsu kopīgajā cīņā par Krievijas agresijas nesodāmības novēršanu.¹ Ar šo mēs stiprinām arī Latvijas valsts un pilsoņu drošību.

Latvija ir viena no 32 valstīm, kas iestājusies trešās puses statusā ANO Starptautiskajā tiesā lietā Ukraina pret Krievijas Federāciju "Apgalvojumi genocīda īstenošanā ar atsauci uz Konvenciju par genocīda

¹ LR Tieslietu ministrija. 11.09.2023. *Augsta līmeņa sanāksmē Rīgā parakstīta deklarācija, paužot atbalstu Ukrainai tiesiskuma nodrošināšanā.* <https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/augsta-limena-sanaksme-riga-parakstita-deklaracija-pauzot-atbalstu-ukrainai-tiesiskuma-nodrosinasana>

nepieļaujamību un sodīšanu par to”, jeb Genocīda lietā.² Šogad septembrī Hāgā Latvija sniedza savus mutvārdu apsvērumus šajā lietā.

Mēs stiprinām arī Starptautisko krimināltiesu ar saviem ekspertiem un papildu finanšu ieguldījumiem, lai varētu efektīvāk izmeklēt Krievijas pastrādātos noziegumus Ukrainā, kā arī aizsargāt cietušos.

Latvija līdz šim aktīvi ir iesaistījusies kopumā sešpadsmit sankciju lietās Eiropas Savienības tiesā, kurās sankcionētās personas vai uzņēmumi apstrīd savu iekļaušanu sankciju sarakstā.

Mēs, Latvija, apzināmies, ka arī starptautiskā tiesiskā kārtība un cilvēka cieņas aizsardzība kopumā ir apdraudētas gan ar tiešiem, gan ar netiešiem militāriem un hibrīda draudiem mūsu vērtībām. Latvijai kā demokrātiskai un tiesiskai valstij ir pienākums kopā ar sabiedrotajiem veikt īpašus paš aizsargājošas demokrātijas pasākumus, kas ir noteikti ar likumu, samērīgi un nepieciešami, lai mazinātu valsts drošības apdraudējumu un garantētu demokrātiskās iekārtas noturību, stabilitāti un efektivitāti.

Mums ir jābūt možiem un jāstiprina mūsu valsts noturība pret agresorvalsts hibrīddraudiem, dezinformāciju, maigo varu, “t.s. “tautiešu politiku” un citiem centieniem mazināt Latvijas valsts neatkarību un sabiedroto vienotību. Arī mākslīgā intelekta attīstība ir papildu faktors, kas pastiprina mūsu izaicinājumus. Latvijas valdība un parlaments aktīvi darbojas, lai pārskatītu mūsu prioritātes kriminālsodu politikā, lai tā spētu aizsargāt valsts iekšējo drošību, stingri vērstoties pret jebkādiem valsts iekšējās drošības apdraudējumiem uz robežas vai iekšienē, kā arī stiprinot cīņu pret vardarbību mūsu sabiedrībā, it īpaši vardarbību ģimenē.

Vēlos vēlreiz uzsvērt, ka hibrīddraudi nav vairs tikai drošības politikas diskursa jautājums, bet jau ir kļuvis par būtisku apstākli, ko tiesību piemērotājiem jāņem vērā, vērtējot faktisko situāciju un piemērojot cilvēktiesību standartus. Tā piemēram, Eiropas Savienības tiesa lietā “RT France”³ un Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā “Gaponenko pret Latviju”⁴ ir uzsvērusi pienākumu, vērtējot cilvēktiesību iespējamos pārkāpumus, ņemt vērā hibrīddraudus un politisko kontekstu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2023. gada 23.maija lēmumā lietā “Gaponenko pret Latviju”, vērtējot tiesību uz vārda brīvību ierobežojumu nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā, ņēma vērā īpaši jūtīgo sociāli-politisko kontekstu Latvijā un uzsvēra, ka tā nevar ignorēt faktu, ka Latvija ir Krievijas Federācijas kaimiņvalsts un Krievija jau bija iebrukusi Gruzijas teritorijā un militāri un politiski kontrolēja daļu no Ukrainas teritorijas.

Tiesas ieskatā, šie ir īpaši apstākļi, kuru gaismā ir jāaplūko visa lieta kopumā. Savukārt Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 27. jūlija spriedumā “RT France”, kurā bija iestājusies arī Latvija, tiesa, vērtējot vārda brīvības iespējamo aizskārumu, ņēma vērā apstākļus, kādos Krievija veica savu dezinformācijas kampaņu, kā arī uzsvēra ES un tās dalībvalstu noturības nepieciešamību pret hibrīddraudiem, lai saglabātu demokrātisko debašu integritāti Eiropas sabiedrībā – vārda brīvības aizsardzību.

Un šodien kā Tieslietu ministre es sagaidu, ka šie spriedumi iekustinās arī Latvijas tiesas. Izpildvara un likumdošanas vara stiprina likumus, lai ietekmētu samērīgumu, taču bez piemērotāja aktīvas iesaistes šī rīcība var nesasniegt savu mērķi. Tiesu varas nolēmumi lielā mērā ietekmē un veido arī sabiedrības izpratni par pieļaujamo un nepieļaujamo rīcību – soda preventīvās funkcijas izpaušme sabiedrībā, par valsts drošības apdraudējumu, par valsts robežas apdraudējumu. Tiesas noteiktais sods ir ziņa sabiedrībai par konkrētā nodarījuma kaitīgumu mums kā sabiedrībai un valstij.

Dāmas un kungi!

² LR Ārlietu ministrija. 20.09.2023. *Latvija trešās puses statusā piedalās Starptautiskās tiesas lietā “Ukraina pret Krievijas Federāciju”* <https://lvportals.lv/dienaskartiba/355078-latvija-tresas-puses-statusa-piedalas-starptautiskas-tiesas-lieta-ukraina-pret-krievijas-federaciju-2023>

³ Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. 13.12.2021. *Vispārējās tiesas 2022. gada 27. jūlija spriedums – RT France/Padome (Lieta T-125/22)* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:62022TA0125&from=EN>

⁴ European Court of Human Rights. 23.05.2023. *Aleksandrs GAPOŅENKO against Latvia (Application no. 30237/18)* <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-225555%22%5D%7D>

Mēs visi kopīgiem spēkiem nodrošinot tiesiskumu katrs tur, kur mēs esam, tur, kur ir mūsu pienākums pārstāvēt Latvijas valsti, mēs vairojam sabiedrības uzticēšanos Latvijai, uzticēšanos Eiropas kopīgajām vērtībām, institūcijām, starptautiskajām organizācijām. Mums ir nepieciešama kopīga rīcība gan starptautiskajā, gan nacionālajā dimensijā, lai tiešām nosargātu mūsu tiesiskumu, mūsu pamatvērtības. Mums ir jāaizstāv vērtības ne tikai abstrakti, bet konkrēti, jo tās šobrīd ir apdraudētas.

Gan valsts drošība, gan personas pamattiesības veido mūsu Satversmes kodolu, konstitucionālo identitāti. Un par tās aizsardzību pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem esam atbildīgi mēs visi kopā ar visiem valsts varas atzariem. No mūsu spējas aizsargāt sevi un aizsargāt cietušos ir atkarīgs tas, vai sabiedrība uzticas valstij. Jo vairāk tā uzticēsies valstij, jo noturīgāka sabiedrība un valsts kopā būs pret agresora veikto hibrīdkaru. Tiesiska valsts ir stipra valsts un tāpēc šāda valsts ir spēcīgs ierocis pati par sevi, lai pretdarbotos jebkuriem draudiem, arī militāriem draudiem.

Novēlu saturīgas sarunas šodienas diskusijā un jaunus priekšlikumus, kā stiprināt demokrātisko valstu sabiedrības noturību šajos apstākļos, kā stiprināt tiesiskumu, kā izmantot to, jo tiesiskums ir mūsu kopīgais ierocis pret meliem un pret militāriem ieročiem. Aizsargāsim drošību ar tiesiskiem līdzekļiem!

Paldies par uzmanību!